

ระบบการธนาคารพาณิชย์และโครงสร้างการขยายธุรกิจการธนาคารพาณิชย์

ระบบการธนาคารพาณิชย์โดยทั่วไปอาจแบ่งออกได้เป็นสองระบบคือ ระบบธนาคารเดี่ยวหรืออิสระ (Unit or Independent Banking System) และระบบธนาคารสาขา (Branch Banking System) ในบทนี้จะกล่าวถึงระบบการธนาคารที่ประเทศไทย อังกฤษ และสหรัฐนำมาใช้ ลักษณะของระบบการธนาคารที่นำมาใช้และข้อดีข้อเสียของระบบการธนาคารนั้น ๆ รวมทั้งผลกระทบกระเทือนที่มีต่อการขยายตัวของธุรกิจการธนาคารพาณิชย์ด้วย

ระบบธนาคารเดี่ยวและระบบธนาคารสาขา

ประเทศไทยและประเทศอังกฤษมีการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ในระบบธนาคารสาขาเพียงระบบเดียว ระบบนี้มีลักษณะที่ธนาคารหนึ่ง ๆ จะมีสถานที่ตั้งธนาคาร เปิดดำเนินงานตั้งแต่สองแห่งขึ้นไป เรียกว่า "สาขา" สาขาอาจตั้งอยู่ในอำเภอ เมือง หรือจังหวัดเดียวกันก็ได้และในบางครั้งอาจจะอยู่ในต่างประเทศด้วย ธนาคารหนึ่ง ๆ สามารถเปิดสาขาได้ทั่วประเทศ สาขาธนาคารจะใช้ชื่อเดียวกับธนาคารที่เป็นสำนักงานใหญ่ โดยมีสำนักงานใหญ่เป็นผู้วางนโยบายและกฎข้อบังคับในการบริหารงานและความคุมสาขา ภายใต้การควบคุมของคณะกรรมการและผู้อนุของธนาคารอีกชั้นหนึ่ง ประเทศอังกฤษได้ชื่อว่าเป็นต้นกำเนิดของการธนาคารในระบบนี้ สำหรับประเทศไทยได้รับอิทธิพลของระบบธนาคารสาขามาจากประเทศอังกฤษ กล้วยเทศอังกฤษเป็นประเทศแรกที่เปิดธนาคารพาณิชย์ขึ้นในประเทศไทยและมีการทำธุรกิจทางด้านการธนาคารกับประเทศไทยมากที่สุด ในสมัยที่ไทยเริ่มมีระบบการธนาคารพาณิชย์

ระบบการธนาคารพาณิชย์ในประเทศสหรัฐอเมริกาแตกต่างจากประเทศอังกฤษและประเทศไทย ในทางทฤษฎีถือว่าธนาคารพาณิชย์ในประเทศสหรัฐอเมริกาอยู่ในระบบธนาคารเดี่ยว แต่ในทางปฏิบัติประเทศสหรัฐอเมริกาใช้ทั้งระบบธนาคารเดี่ยวและระบบธนาคารสาขาควบคู่กันไป ธนาคารพาณิชย์ระบบสาขาของประเทศไทยมีลักษณะเหมือนกับระบบ

สาขาของประเทศอังกฤษและไทย ส่วนที่ต่างกันคือ ธนาคารพาณิชย์แห่งหนึ่ง ๆ ในประเทศสหรัฐอเมริกาจะไม่มีสาขาทั่วประเทศ เช่น ประเทศอังกฤษและไทย รัฐบาลรัฐยินยอมให้ธนาคารเปิดสาขาได้ทั่วทั้งรัฐในขณะที่บางรัฐจะยอมให้เปิดสาขาได้เฉพาะในเขตใดเขตหนึ่งเท่านั้น และมีบางรัฐไม่ยินยอมให้ธนาคารเปิดสาขาแม้แต่เพียงแห่งเดียว

จากรัฐทั้งหมดจำนวน 50 รัฐในประเทศสหรัฐอเมริกา 19 รัฐยินยอมให้เปิดสาขาได้ทั่วรัฐ 16 รัฐยินยอมให้เปิดสาขาได้ในเขตใดเขตหนึ่ง และอีก 15 รัฐไม่ยินยอมให้มีสาขาเลย Bank of America เป็นธนาคารที่มีสาขามากที่สุดในประเทศสหรัฐอเมริกาคือมีสาขาอยู่ในมลรัฐแคลิฟอร์เนียมากกว่า 1,000 สาขา มีสาขาในต่างประเทศอีกมากกว่า 100 สาขา แต่เมื่อเปรียบเทียบกับ Barclay Bank ในประเทศอังกฤษ ปรากฏว่ามีสาขาอยู่ทั่วประเทศอังกฤษอยู่ถึง 5,100 สาขา⁽¹⁾ สำหรับประเทศไทยธนาคารที่มีสาขามากที่สุดคือธนาคารกรุงเทพ แต่มีสาขาเพียง 204 สาขาเท่านั้น⁽²⁾

ธนาคารพาณิชย์ส่วนใหญ่ในประเทศสหรัฐอเมริกาจะเป็น "ธนาคารเคี้ยว" หรือ "ธนาคารอิสระ" ซึ่งมีลักษณะที่ว่าธนาคารหนึ่ง ๆ จะมีสถานที่ตั้งดำเนินธุรกิจเพียงแห่งเดียว ไม่อยู่ภายใต้การควบคุมของธนาคารอื่นใด ผู้ถือหุ้น ผู้บริหาร และพนักงานเป็นคนในท้องถิ่น ธนาคารประเภทนี้จะให้บริการต่อท้องถิ่นนั้นโดยเฉพาะทั้งทางด้านการค้าและอุตสาหกรรม จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกิจการทางเศรษฐกิจของท้องถิ่นนั้น ๆ อย่างใกล้ชิด ลูกค้าส่วนใหญ่จะอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ แทบทั้งสิ้น อาจกล่าวได้ว่าธนาคารเคี้ยว คือ ธนาคารท้องถิ่น (Local Bank) นั้นเอง ธนาคารเคี้ยวหรือธนาคารอิสระในประเทศสหรัฐอเมริกาเกิดขึ้นเพราะความกลัวในระบบผูกขาดทางการเงิน (Money Trust) ของประชาชน คนส่วนมากเชื่อว่าระบบธนาคารสาขาจะทำให้มีการนำเงินออกจากท้องถิ่นของตนไปยังท้องถิ่นอื่น และอำนาจในทางการธนาคารจะตกอยู่ในมือของธนาคารที่ไม่มีความคุ้นเคยกับท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีความต้องการที่จะรักษาอำนาจในการควบคุมการออมทรัพย์

(1) Reed; Cotter; Gill, and Smith, Commercial Banking, (1976), p 16

(2) ฝ่ายวิจัยและวางแผน ธนาคารกรุงเทพ จำกัด

และความสะดวกสบายในการกู้ยืมไว้ในท้องถิ่นของตน ซึ่งทัศนคติอันนี้ยังคงฝังใจประชาชนชาวอเมริกันอยู่มากจนเป็นเหตุให้ขัดขวางการพัฒนาระบบธนาคารสาขาในประเทศ

ข้อดีและข้อเสียของระบบธนาคารเดี่ยวและระบบธนาคารสาขา

ก. ข้อดีและข้อเสียของระบบธนาคารเดี่ยว (3)

1. ข้อดีของระบบธนาคารเดี่ยว

ก) ธนาคารเดี่ยวหรือธนาคารอิสระดำเนินงานโดยประชาชนในท้องถิ่นดังนั้นจึงมีความสนใจที่จะปฏิบัติการเพื่อความเจริญก้าวหน้าในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดี นอกจากนั้นโดยที่เจ้าหน้าที่ของธนาคารมักจะอยู่ประจำไม่มีการโอนหรือโยกย้ายจึงทำให้รู้จักคุ้นเคยกับลูกค้าตลอดจนฐานะทางการเงินและความประพฤติของลูกค้าได้เป็นอย่างดี สามารถพิจารณาให้เครดิตหรือเงินกู้แก่ลูกค้าได้ถูกต้องและปลอดภัย

ข) โดยระบบธนาคารเดี่ยวหรืออิสระนี้ เงินของแต่ละท้องถิ่นจะไม่กระจายไปที่อื่น แต่จะใช้สร้างสรรคความเจริญในท้องถิ่นนั่นเอง

ค) ระบบธนาคารเดี่ยวหรืออิสระช่วยป้องกันการผูกขาดได้ ไม่เหมือนกับระบบธนาคารสาขาซึ่งธนาคารเดี่ยวมีสาขานับร้อยแห่ง จึงอาจทำให้มีอิทธิพลมากและนำไปสู่การผูกขาดได้

2. ข้อเสียของระบบธนาคารเดี่ยว

ก) โดยที่พนักงานของธนาคารอิสระรู้จักคุ้นเคยกับลูกค้าดี ฉะนั้นการให้เครดิตจึงอาจหะหลวม เช่น ให้กู้ยืมโดยเห็นแก่หน้ากันหรือโดยไม่ได้พิจารณาฐานะการเงินของลูกค้าอย่างเพียงพอ

ข) ธนาคารเดี่ยวหรืออิสระอาจล้มได้ง่าย เพราะเป็นองค์กรประเภท "ตัวคนเดียว" ไม่มีสาขาอื่นมาช่วยกำเงินในเวลาที่เกิดซบเซา และจะระดมทุนจากที่อื่นมา

(3) อูทิส นาคส์วีสกี, การเงินและการธนาคาร, พิมพ์ครั้งที่สอง (กรุงเทพฯ การพิมพ์ 2517),

ช่วยก็ไม่สะดวก

ค) ธนาคารเคียวหรืออิสระเป็นธนาคารประจำท้องถิ่น ฉะนั้นจึงมักเป็นธนาคารเล็ก ๆ ที่มีทรัพย์สินและเงินทุนไม่มากนัก ถ้ากิจการค้าและอุตสาหกรรมในท้องถิ่นขยายตัวขึ้นโดยรวดเร็วแล้วธนาคารอิสระซึ่งมีทุนน้อยไม่อาจสนองความต้องการที่เพิ่มขึ้นนั้นได้ทันที เพราะเกินกำลังของธนาคารที่จะจัดหาเงินทุนมาสนองความต้องการได้

ง) การให้บริการค้ำต่าง ๆ อาจไม่สะดวกเท่าที่ควรและค่าบริการสูง ทั้งนี้เพราะธนาคารอิสระไม่มีสาขาอยู่ตามเมืองใหญ่ ๆ ต่าง ๆ

จ) ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานธนาคารประเภทนี้ค่อนข้างสูง เพราะแต่ละธนาคารต้องมีกรรมการดำเนินงานของตนเอง เพราะเท่ากับแต่ละแห่งเป็นสำนักงานใหญ่อยู่ในตัว

ข. ข้อดีและข้อเสียของระบบธนาคารสาขา⁽⁴⁾

1. ข้อดีของระบบธนาคารสาขา

ก) เป็นการระบายนทุนที่เหลือใช้จากท้องถิ่นหนึ่งไปยังที่ ๆ ต้องการเงินทุน และกระจายเงินกู้ไปในกิจการต่าง ๆ ในท้องถิ่นที่ธนาคารสาขาคั้งอยู่ แม้เมื่อมีการค้าตกต่ำในที่ใด ธนาคารก็จะไม่รู้สึกกระทบกระเทือนหนักทั้งจะเป็นผลให้อัตราราคอเก็บในส่วนต่าง ๆ ของประเทศเป็นอัตราเดียวกัน ซึ่งถ้าที่ใดไม่มีธนาคาร อัตราราคอเก็บมักต่ำในท้องถิ่นที่เจริญดีแล้ว และมักสูงในท้องถิ่นที่ยังไม่เจริญ

ข) ธนาคารในระบบนี้อาจมีสำรองไว้น้อยกว่าธนาคารในระบบการธนาคารอิสระ เงินสำรองอาจเก็บไว้ ณ สำนักงานใหญ่ ซึ่งจะใช้เวลาผลประโยชน์ได้เต็มที่ หรือเมื่อขาดสำรองก็อาจขอยืมมาจากสาขาอื่น

ค) การโอนเงินจากที่หนึ่งมาอีกที่หนึ่งให้แก่ลูกค้าจะทำได้โดยเสียค่าโอนถูกและสะดวก เพราะธนาคารสาขาสามารถปรับหนี้ระหว่างสาขาค้ำด้วยกันได้

(4) ประยูร จินดาประกิจษ์, การธนาคารพาณิชย์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (โรงพิมพ์อักษรสมัย 2514), หน้า 38 - 40.

ง) ธนาคารสาขาประหยัดค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานได้มาก โดยเฉพาะในเมืองเล็ก ๆ สาขาของธนาคารใหญ่ ๆ ค่าใช้จ่ายจะถูกกว่าธนาคารอิสระ ธนาคารสาขาอาจมีเงินทุนน้อยกว่าธนาคารอิสระ แม้ในการปฏิบัติงานในจำนวนมากเท่า ๆ กัน และสนองความต้องการของลูกค้าได้มากโดยโอนเงินมาจากสาขาอื่น คึกที่ทำการของธนาคารสาขาก็อาจเล็กหรือตกแต่งง่าย ๆ เพราะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของธนาคารที่มีสาขาหลายแห่ง ค่าใช้จ่ายสำหรับเครื่องใช้ต่าง ๆ ถูกมากเพราะซื้อครั้งละมาก ๆ คณะกรรมการหรือฝ่ายจัดการก็อาจจ้างไว้ด้วยเงินแพง ๆ เพราะค่าใช้จายนี้อาจแบ่งเฉลี่ยไปในกิจการทั้งหมด ที่สำนักงานใหญ่อาจมีแผนกเครดิตเพื่อวิเคราะห์งบการเงินของผู้ขอกู้ และจ้างผู้มีความรู้พิเศษเกี่ยวกับหลักทรัพย์ซึ่งธนาคารสาขาจะใช้ประโยชน์ได้ด้วย อาจกล่าวได้ว่าในระบบการธนาคารสาขานั้น ธนาคารสาขาสามารถจ้างคนดี ๆ มีสมรรถภาพมาใช้ นอกจากนี้เมื่อโฆษณาแต่ละครั้ง โฆษณานั้นก็จะมีอำนาจถึงความสนใจของประชาชนได้ดีกว่า เพราะถ้ามีสาขามาก แสดงให้เห็นความเป็นปึกแผ่นของธนาคารได้ดียิ่งขึ้น

จ) ชุมชนขนาดเล็ก ๆ แม้แต่ในหมู่บ้านอาจได้รับความสะดวกจากบริการต่าง ๆ ของธนาคารที่มั่นคงและแข็งแรงที่สุด เช่น ธนาคารสาขาอาจส่งผู้แทนไปตามหมู่บ้าน สัปดาห์ละครั้ง ในกรณีธนาคารอิสระก่อนจัดตั้งในที่ใด จะต้องพิจารณาว่าจะมีงานให้ทำเต็มมือหรือไม่ ถ้าจะต้องเปิดทำการเพียงสัปดาห์ละครั้งสองครั้งก็ทำไม่ได้

ฉ) เนื่องจากมีสาขาอยู่ทั่วไป จึงไม่ค่อยกระทบกระเทือนเมื่อสาขาใดสาขาหนึ่งหรือมากกว่าซึ่งตั้งอยู่ในท้องถิ่นบางแห่งที่อุตสาหกรรมบางอย่างต้องปิดลงเพราะภาวะเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลง พุกงาย ๆ ว่ายังมีสาขาอื่น ๆ มาช่วยมิให้ขาดทุน

ช) ธนาคารสาขาเป็นที่ฝึกหัดพนักงานให้รู้งานทุกด้านได้ดี พนักงานซึ่งจะได้เลื่อนขั้นสู่ตำแหน่งรับผิดชอบ เช่น ผู้จัดการสาขาจะมีความชำนาญงานตั้งแต่งานเสมียนจากท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งประกอบธุรกิจมานานานี้มาแล้ว

2. ข้อเสียของระบบการธนาคารสาขา

ก) ผู้จัดการสาขามักไม่ใคร่เห็นใจในความต้องการของท้องถิ่นเท่ากับ

ธนาคารอิสระ

ข) การปฏิวัติงานชักจะเป็นทำนอง "ระเบียบจืด" (Red Tape) และล่าช้า เช่น ในการให้กู้ยืมรายใหญ่ ๆ ซึ่งเกินจำนวนที่จำกัดไว้ ผู้จัดการสาขาไม่มีอำนาจให้กู้จะต้องให้ทางสำนักงานใหญ่พิจารณาชี้ขาด ซึ่งอาจไม่ยอมให้กู้ยืมทั้ง ๆ ที่ผู้จัดการสาขาเห็นว่าบางรายจะปลอดภัย

ค) ผู้จัดการสาขามักย้ายมาจากที่อื่น ๆ หรือสำนักงานใหญ่จึงยอมไม่คุ้นกับสิ่งแวดล้อมใหม่ เป็นธรรมดาที่เขาจะเริ่มศึกษาสิ่งต่าง ๆ เพื่อจะปฏิบัติงานไปด้วยดีมีประสิทธิภาพ แต่พอเข้าใจหรือคุ้นกับภาวะต่าง ๆ ก็ี้อาจถูกส่งย้ายไปประจำสาขาอื่น

ง) ระบบการธนาคารสาขาจะมีแนวโน้มไปในทางผูกขาด อำนาจทางการเงินตกอยู่ในมือของธนาคารเพียงไม่กี่แห่ง

จ) การควบคุมและตรวจสอบกระทำไ้ไม่ทั่วถึง

โครงสร้างการขยายธุรกิจของธนาคารพาณิชย์

ความต้องการในการขยายธุรกิจของธนาคารพาณิชย์จะเกิดขึ้นเมื่อธนาคารพาณิชย์ดำเนินงานไปได้ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง การขยายกิจการนี้เกิดขึ้นจากปัจจัยหลาย ๆ ประการ อาทิเช่น ความต้องการในการดึงดูดให้มีลูกค้าเพิ่มมากขึ้น การแข่งขันระหว่างธนาคารพาณิชย์ การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ การเปลี่ยนเส้นทางคมนาคม และการเคลื่อนย้ายที่อยู่ของประชากร เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเหตุที่ทำให้ธนาคารพยายามที่จะหาหนทางในการขยายธุรกิจออกไปเพื่อที่จะสามารถสนองความต้องการแก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง แต่ธนาคารพาณิชย์ไม่สามารถทำการขยายธุรกิจในแนวทางที่ต้องการได้เสมอไปทั้งนี้เนื่องจากข้อจำกัดเกี่ยวกับโครงสร้างระบบการธนาคาร กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ ตลอดจนทัศนคติของประชาชนที่มีต่อธนาคารพาณิชย์นั่นเอง อย่างไรก็ตามธนาคารพาณิชย์ก็ยังคงคิดค้นวิธีทางในการขยายธุรกิจอยู่เสมอทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งเป็นผลให้เกิดระบบต่าง ๆ ดังจะได้อธิบายต่อไปนี้

ก. ระบบธนาคารตัวแทน (Correspondent Banking)

ระบบธนาคารตัวแทน หมายถึง ข้อตกลงที่เกิดขึ้นระหว่างธนาคารสองธนาคาร โดยที่ธนาคารหนึ่งจะฝากเงินจำนวนหนึ่งไว้กับธนาคารอีกแห่งหนึ่งโดยปกติเป็นธนาคารที่ใหญ่กว่า ซึ่งอาจอยู่ในเมืองเดียวกันหรืออยู่ไกลออกไป เพื่อแลกเปลี่ยนกับบริการที่จะได้รับ ซึ่งจะแยกกล่าวได้ดังนี้

1. ระบบธนาคารตัวแทนในประเทศ (Domestic Correspondent Banking)

ระบบธนาคารตัวแทนในประเทศนี้เกิดขึ้นเนื่องจากข้อจำกัดเกี่ยวกับการตั้งสาขา ดังเช่นในประเทศสหรัฐซึ่งมีระบบการธนาคารแบบระบบธนาคารเดี่ยวซึ่งได้กล่าวมาแล้ว การติดต่อธุรกิจโดยผ่านสาขาธนาคารเองกระทำไม่ได้ อีกทั้งลักษณะของประเทศกว้างใหญ่และมีธนาคารเดี่ยวที่เป็นอิสระอยู่มากมายทำให้การติดต่อและการดำเนินธุรกิจการธนาคารระหว่างเขตหนึ่ง ๆ โดยอาศัยธนาคารเพียงธนาคารเดี่ยวกระทำไม่ได้ สถานการณ์เหล่านี้จึงกระตุ้นให้เกิดความสัมพันธ์ในรูปแบบของระบบธนาคารตัวแทนขึ้น ความสัมพันธ์นี้จะโยงกันไปเป็นทอด ๆ และจะมีทิศทางมุ่งเข้าสู่ศูนย์กลางทางการเงิน นั่นคือ ธนาคารเล็ก ๆ ในชนบทจะฝากเงินไว้กับธนาคารตัวแทนในเมือง ธนาคารตัวแทนในเมืองนั้นจะฝากเงินไว้กับธนาคารในเมืองใหญ่ซึ่งอยู่ในเขตศูนย์กลางทางการเงินอีกทีหนึ่ง ผลดีของธนาคารตัวแทนที่รับฝากเงินไว้คือ การนำเงินฝากนั้นไปลงทุนและให้กู้ยืมเพื่อก่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้น ถึงแม้ว่าเงินฝากกับธนาคารตัวแทนจะไม่ได้รับดอกเบี้ย แต่ผลดีของการนำเงินมาฝากก็คือ การได้รับบริการบางอย่างจากธนาคารตัวแทน การที่ธนาคารเล็กนำเงินจำนวนหนึ่งไปฝากไว้กับธนาคารตัวแทนเพื่อแลกเปลี่ยนกับบริการที่จะได้รับนั้นมีเหตุผล 2 ประการคือ

ก) ธนาคารเล็กพบว่าตนเองไม่สามารถที่จะจัดหาบริการประเภทนั้นๆ ได้ เช่น ไม่สามารถให้บริการค่านการหักบัญชีตามเช็คผ่านสำนักบัญชีได้ เนื่องจากไม่ได้เป็นสมาชิกของ Federal Reserve System

ข) ธนาคารเล็กสามารถจัดให้มีบริการประเภทนั้น ๆ ให้กับตนเองได้ แต่ก่อให้เกิดค่าใช้จ่ายสูงกว่าการให้บริการจากธนาคารตัวแทน ตัวอย่างเช่น ธนาคาร

เล็ก ๆ มีปริมาณงานทางด้านต่างประเทศน้อย ดังนั้นจะเป็นการประหยัดในการใช้บริการจากแผนกต่างประเทศของธนาคารตัวแทนมากกว่าที่จะจัดตั้งแผนกต่างประเทศขึ้นเองในธนาคาร เป็นต้น

บริการต่าง ๆ ที่ธนาคารตัวแทนให้กับธนาคารที่นำเงินมาฝากได้แก่

- 1) การหักบัญชีตามเช็คและการเรียกเก็บเงินตามเช็ค เมื่อธนาคารได้รับเช็คสั่งจ่ายจากธนาคารอื่น การเรียกเก็บเงินอาจทำได้สองวิธีคือ ส่งเช็คไปเรียกเก็บเงินจากธนาคารที่ถูกสั่งจ่าย (drawee bank) หรือเรียกเก็บยังธนาคาร ซึ่งธนาคารที่ถูกสั่งจ่ายมีบัญชีอยู่ (paying bank) เพื่อให้จ่ายเงินตามเช็ค ดังนั้นถ้าธนาคารซึ่งได้รับเช็คเห็นว่าเช็คที่ใครรับส่วนใหญ่เป็นเช็คของธนาคารใดแล้วอาจจะนำเงินไปฝากไว้กับธนาคารนั้น เพื่อความสะดวกในการหักบัญชีตามเช็คที่ส่งไปเรียกเก็บเงิน
- 2) ธนาคารตัวแทนจะให้ความช่วยเหลือทางด้านเงินกู้แก่ธนาคารที่นำเงินมาฝากในกรณีที่เกิดความต้องการทางการเงิน นอกจากนี้ธนาคารตัวแทนอาจจะมีส่วนร่วม (Participation) ในการให้กู้ยืมลูกค้าของธนาคารที่นำเงินมาฝากในกรณีที่คำขอกู้นั้นเกินขอบเขตความสามารถในการให้กู้ยืมของธนาคารที่นำเงินมาฝาก และในบางครั้งธนาคารตัวแทนจะให้ธนาคารที่นำเงินมาฝากมีส่วนร่วมในการให้กู้เงินแก่ลูกค้ารายใหญ่ของธนาคารตัวแทนด้วย
- 3) ธนาคารตัวแทนจะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาทางด้านการลงทุน การซื้อขาย และการถือหลักทรัพย์ให้กับธนาคารที่นำเงินมาฝาก
- 4) เป็นแหล่งข้อมูลและให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการดำเนินงานในบางครั้ง อาจส่งผู้เชี่ยวชาญออกไปช่วยแนะนำในการติดตั้งเครื่องจักรและอุปกรณ์ใหม่ ๆ หรือปรับปรุงวิธีการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น
- 5) ให้บริการทางด้านต่างประเทศและบริการในด้านการใช้ข้อมูลจากแผนกสินเชื่อกับธนาคารที่นำเงินมาฝาก

สำหรับในประเทศอังกฤษนั้นไม่ได้ใช้ระบบธนาคารตัวแทนในประเทศเนื่องจาก

ธนาคารส่วนใหญ่มีสาขาอยู่ทั่วประเทศ ดังนั้นธุรกิจธนาคารจึงสามารถกระทำได้โดยผ่านสาขาของธนาคารเอง ส่วนประเทศไทยนั้นมีระบบการธนาคารแบบระบบธนาคารสาขาจึงไม่จำเป็นต้องใช้ธนาคารตัวแทนในประเทศ เช่นเดียวกับประเทศอังกฤษ อย่างไรก็ตามอาจกล่าวได้ว่ามีธนาคารบางธนาคารในประเทศไทยได้นำระบบธนาคารตัวแทนในประเทศมาใช้ซึ่งจะได้แก่ธนาคารเล็ก ๆ ที่มีสาขาน้อยมากคือประมาณ 2 - 3 สาขา จึงจำเป็นต้องฝากเงินไว้กับธนาคารที่ใหญ่กว่าและมีสาขามากเพื่อแลกเปลี่ยนกับบริการที่ธนาคารเล็ก ๆ เหล่านั้นไม่สามารถทำได้

2. ระบบธนาคารตัวแทนต่างประเทศ (International Correspondent Banking)

ระบบธนาคารตัวแทนต่างประเทศต่างจากระบบธนาคารตัวแทนในประเทศในลักษณะที่ว่าความสัมพันธ์ระหว่างธนาคารในระบบแรก เป็นความสัมพันธ์ระหว่างธนาคารในประเทศเดียวกันแต่ในระบที่สอง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างธนาคารภายในและภายนอกประเทศ ธนาคารในประเทศหนึ่งจะเปิดบัญชีเงินฝากไว้กับธนาคารในอีกประเทศหนึ่ง เป็นเงินตราสกุลของประเทศนั้น ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนกับบริการทางการเงินและการชำระเงินระหว่างประเทศที่จะได้รับจากธนาคารตัวแทนในต่างประเทศ ตัวอย่างเช่น ธนาคารแห่งหนึ่งในประเทศไทย เปิดบัญชีเงินฝาก เป็นเงินดอลลาร์สหรัฐไว้กับธนาคารแห่งหนึ่งในประเทศสหรัฐอเมริกา ธนาคารในประเทศไทยสามารถที่จะอำนวยความสะดวกให้กับลูกค้าของตนซึ่งอาจได้แก่ นักเรียน นักท่องเที่ยว นักธุรกิจ พ่อค้า บริษัทห้างร้าน โรงงานอุตสาหกรรม และบุคคลหนึ่งบุคคลใดก็ตามในการส่งเงินไปยังประเทศสหรัฐอเมริกาหรือรับเงินที่มีผู้ส่งมาจากประเทศสหรัฐอเมริกาได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว ในการส่งเงินออกไปยังประเทศสหรัฐอเมริกาไม่ว่าจะเป็นการส่งเงินเป็นค่าใช้จ่ายในการสั่งซื้อสินค้า ค่าเล่าเรียน หรือค่าใช้จ่ายอื่นใด ธนาคารในประเทศไทยจะรับเงินจากลูกค้าหรือผู้ส่งเงินเป็นเงินไทย และมีคำสั่งให้ธนาคารตัวแทนในประเทศสหรัฐอเมริกาจ่ายเงินดอลลาร์สหรัฐฯ ให้กับผู้รับประโยชน์แทนลูกค้าในประเทศไทยเป็นจำนวนเงินที่มีค่าเท่ากับและหักบัญชีเงินฝากของธนาคารในประเทศไทยที่เปิดบัญชีไว้เป็นการชำระเงิน ในทางตรงข้ามถ้าธนาคารในประเทศไทยได้รับคำสั่ง

จากธนาคารตัวแทนในประเทศสหรัฐอเมริกาให้จ่ายเงินไทยให้กับผู้รับประโยชน์ในประเทศไทย ยอดบัญชีเงินฝากของธนาคารในประเทศไทยที่มีอยู่ที่ธนาคารในประเทศสหรัฐอเมริกา จะเพิ่มขึ้น ถ้าธนาคารทั้งสองไม่มีความสัมพันธ์กันในลักษณะของการเป็นธนาคารตัวแทนในกรณีดังกล่าวข้างต้นธนาคารในประเทศสหรัฐอเมริกาจะไม่จ่ายเงินให้ผู้รับประโยชน์ตามคำสั่งของธนาคารในประเทศไทยเนื่องจากไม่ทราบว่า จะได้รับการชดเชยคืนด้วยวิธีใด หรือต้องใช้เวลานานจึงได้รับการชดเชยคืนซึ่งจะมีผลให้ผู้รับเงินต้องเสียเวลาคายนานจึงได้รับเงิน เป็นต้น

ประโยชน์ที่ธนาคารในประเทศได้รับจากการนำเงินไปฝากไว้ในธนาคารในต่างประเทศคือ สามารถให้บริการทางด้านต่างประเทศแก่ลูกค้าได้อย่างเต็มที่สะดวกและรวดเร็ว นอกจากนั้นยังก่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้น เช่น รายได้จากค่าธรรมเนียม รายได้จากอัตราแลกเปลี่ยนเงินจากลูกค้าด้วย ส่วนประโยชน์ของธนาคารตัวแทนในต่างประเทศคือได้รับประโยชน์จากการนำเงินฝากนั้นไปลงทุนในทางอื่น ๆ เพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม การที่ธนาคารหนึ่งธนาคารใดจะเลือกเปิดบัญชีเงินฝากไว้กับธนาคารในต่างประเทศหรือกล่าวได้ว่ามีธนาคารตัวแทนอยู่ในประเทศหนึ่งประเทศใดนั้นขึ้นอยู่กับปริมาณของบริการด้านต่างประเทศที่มีอยู่มากน้อยเพียงใด เพราะถ้าให้บริการจากธนาคารตัวแทนน้อยเกินไปย่อมไม่คุ้มกับค่าเสียโอกาสที่ต้องนำเงินจำนวนหนึ่งไปฝากไว้กับธนาคารตัวแทนเนื่องจากเงินจำนวนนี้ไม่ได้รับดอกเบี้ยแต่ประการใด นอกจากนี้การเปิดบัญชีเพียงบัญชีเดียวระหว่างธนาคารในแต่ละประเทศสำหรับการอำนวยความสะดวกทางการค้าระหว่างประเทศและในการโอนเงินจากประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่ง หรือเพื่อวัตถุประสงค์อื่นใดอาจเป็นการเพียงพอแล้ว ดังนั้นการที่ธนาคารจะเปิดบัญชีเงินฝากกับธนาคารตัวแทนในต่างประเทศบัญชีเดียวหรือหลายบัญชี และจะเปิดบัญชีกับธนาคารใดบ้างในประเทศใดเป็นจำนวนที่ธนาคารนั้นยอมจะขึ้นอยู่กับปริมาณงานในการให้บริการทางด้านต่างประเทศของธนาคารผู้ฝากเงินนั้น

ธนาคารในประเทศไทย อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา นั้นมีการใช้ระบบธนาคารตัวแทนต่างประเทศสำหรับอำนวยความสะดวกทางการค้าต่างประเทศทั้งสิ้น ธนาคารในประเทศไทยแทบทุกธนาคารจะมีเงินฝากไว้กับธนาคารตัวแทนในต่างประเทศที่มีการทำธุรกิจ

การค้ำกันมาก ๆ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และญี่ปุ่น เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่าธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยจะเป็นฝ่ายที่นำเงินไป เปิดบัญชีไว้กับธนาคารในต่างประเทศมากกว่าที่ธนาคารในต่างประเทศจะมีบัญชีเป็นเงินไทย ซึ่งจะเกิดข้อเสียในกรณีที่เป็นการนำเงินตราออกนอกประเทศ และธนาคารในประเทศไทยไม่ได้รับประโยชน์ในการใช้เงินทุนจำนวนนี้ในการลงทุนอื่น ๆ สาเหตุที่สำคัญเพราะเงินบาทไม่ได้เป็นเงินตราสกุลสำคัญอันเป็นที่ยอมรับในการชำระหนี้ระหว่างประเทศนั่นเอง ดังนั้นจึงเห็นได้ชัดเลยว่าประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา เป็นประเทศที่ธนาคารมีบัญชีเงินฝากของประเทศต่าง ๆ เก็บรักษาไว้มากกว่าที่ธนาคารในประเทศทั้งสองมีเงินฝากในธนาคารต่างประเทศด้วยเหตุที่ประเทศทั้งสองเป็นศูนย์กลางทั้งทางด้านการเงินและทางด้านการค้า เงินดอลลาร์สหรัฐและเงินปอนด์นับเป็นเงินสกุลที่แทบทุกประเทศในโลกยอมรับชำระหนี้ตามกฎหมาย ในประเทศสหรัฐอเมริกา เฉพาะธนาคารขนาดใหญ่และขนาดกลางเท่านั้นจึงจะมีบัญชีเงินฝากธนาคารที่สำคัญ ๆ ในต่างประเทศ ส่วนธนาคารเล็ก ๆ นอกนั้นมักจะอาศัยระบบธนาคารตัวแทนในประเทศในการใช้บริการทางด้านการเงินอีกทอดหนึ่ง

ข. ระบบ Bank Holding Company

เป็นรูปแบบของการขยายธุรกิจในด้านธนาคารที่มืองค์การใดองค์กรหนึ่งซึ่งอาจจะ เป็นบุคคล บริษัท หรือธนาคารเป็นเจ้าของหรือควบคุมธนาคารใดธนาคารหนึ่งหรือมากกว่า นั้นด้วยการถือหุ้นทั้งหมดหรือถือหุ้นส่วนใหญ่ที่มีสิทธิในการออกเสียงของธนาคารนั้น ๆ องค์กรที่เป็นเจ้าของหรือถือหุ้นอยู่จะเรียกว่า บริษัทแม่ (Holding Company) ส่วนธนาคารที่ถูกเข้าควบคุมอยู่จะเรียกว่า บริษัทย่อย (Subsidiary) บริษัทย่อยอาจได้รับอนุญาตให้คงความเป็นเอกลักษณ์ของบริษัทไว้และมีมาตรการในการควบคุมของตนเองหรืออาจถูกกำหนดนโยบายและควบคุมจากบริษัทแม่ ระบบ Bank Holding Company อาจแยกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. Multibank Holding Companies

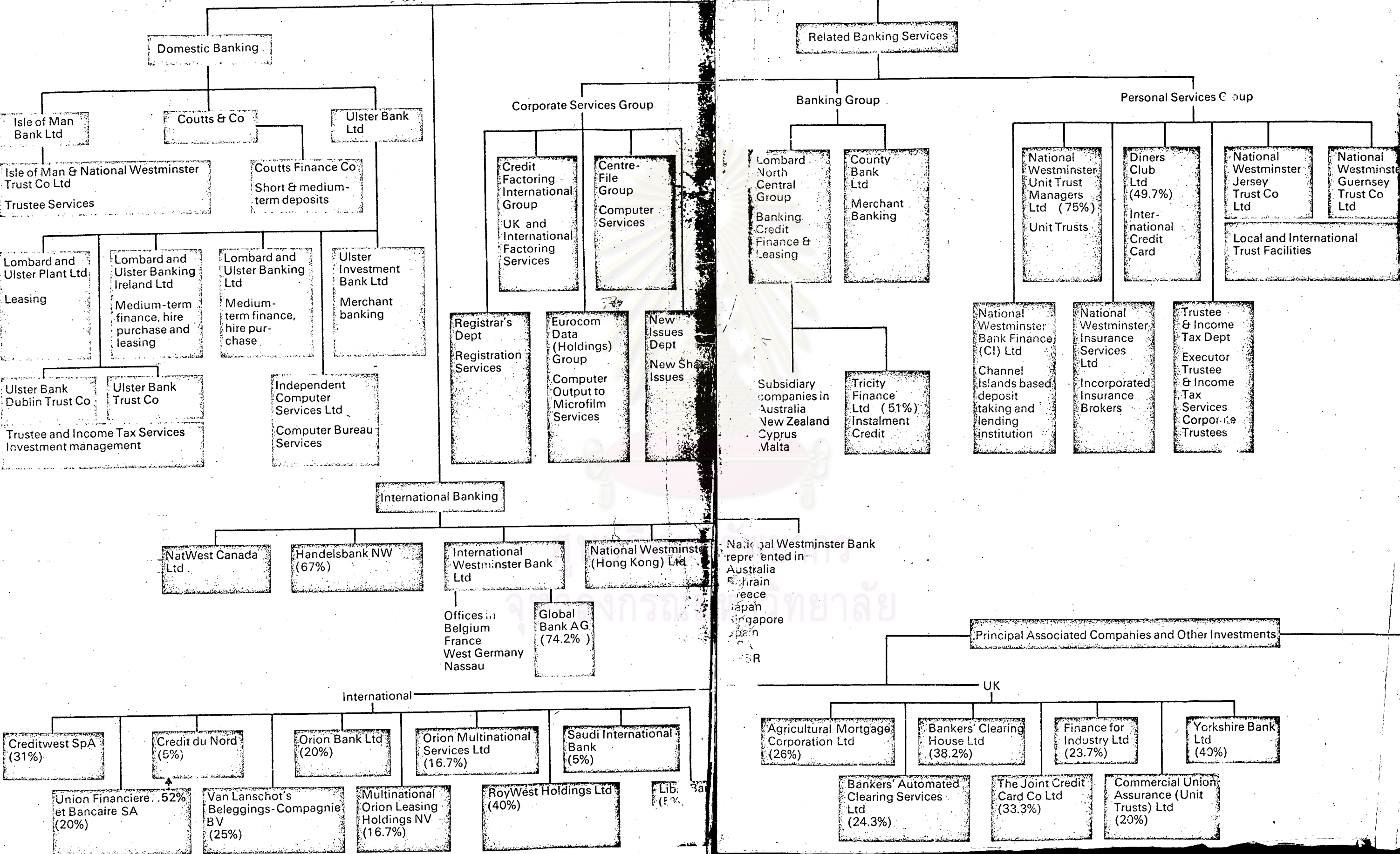
คือลักษณะของการที่บริษัทแม่ เข้าทำการควบคุมหรือ เป็น เจ้าของธนาคาร

ซึ่งเป็นบริษัทย่อยตั้งแต่สองธนาคารขึ้นไป

โครงสร้างการขยายการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ในประเทศอังกฤษกล่าวได้ว่าจัดอยู่ในลักษณะกึ่งกล่าวข้างต้นนี้ แต่มีธนาคารพาณิชย์ทำหน้าที่เป็นบริษัทแม่และเป็นเจ้าของธนาคารเล็ก ๆ อีกหลาย ๆ ธนาคาร ทั้งนี้เนื่องจากกฎหมายทางธนาคารของประเทศอังกฤษมิได้ห้ามธนาคารพาณิชย์ถือหุ้นในธนาคารพาณิชย์อื่น ดังเช่น Anti-Trust Law ของประเทศสหรัฐอเมริกาและพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ของประเทศไทย โครงสร้างการขยายธุรกิจการธนาคารในลักษณะนี้เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันระหว่างธนาคารโดยการที่ธนาคารใหญ่ซื้อกิจการของธนาคารที่เล็กกว่า (Take-Over) หรือการรวมเข้าด้วยกัน (Merge) โดยตั้งเป็นธนาคารใหม่อีกธนาคารหนึ่งหรือให้ธนาคารเดิมดำเนินธุรกิจต่อไปภายใต้ชื่อเดิม การรวมตัวกันดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างมากมายในระบบการธนาคารของประเทศอังกฤษตั้งแต่ในทศวรรษกลางศตวรรษที่ 19 และเริ่มน้อยลงเมื่อถูกควบคุมโดย Monopolies Commission โดยเกรงว่าการขยายธุรกิจลักษณะเช่นนี้จะก่อให้เกิดผลเสียหายแก่สาธารณชน

ธนาคารพาณิชย์ใหญ่ ๆ หลายธนาคารในปัจจุบันจะเป็นเจ้าของธนาคารพาณิชย์เล็ก ๆ หลายธนาคารซึ่งดำเนินธุรกิจการธนาคารในบริเวณต่าง ๆ กัน เช่น ในสกอตแลนด์ เวลส์ และไอร์แลนด์ หลังจากที่มีการขยายธุรกิจโดยการเป็นเจ้าของธนาคารพาณิชย์กระทำได้อย่างขึ้น เนื่องจากการควบคุมของ Monopolies Commission ธนาคารพาณิชย์เหล่านั้นก็ได้ก้าวไปสู่วิธีการใหม่ในอันที่จะขยายการดำเนินงานออกไปอีก กล่าวคือ ทำการตั้งบริษัทย่อยขึ้นใหม่หรือเข้าควบคุมบริษัทอื่นที่ไม่ใช่ธนาคารพาณิชย์แต่เป็นบริษัทที่ดำเนินธุรกิจเกี่ยวข้องกับการธนาคารพาณิชย์ อาทิเช่น ธุรกิจเกี่ยวกับการเช่าซื้อ (Hire-purchase) ธุรกิจเกี่ยวกับการบริหารเงินทุน (Merchant Banking) ธุรกิจเกี่ยวกับการซื้อขายลูกหนี้ (Factoring) การประกันภัย และการลงทุนเป็นต้น โครงสร้างของการขยายธุรกิจการธนาคารของประเทศอังกฤษในลักษณะดังกล่าวนี้อาจเรียกว่า Group Banking ซึ่งจะเห็นได้จากแผนภูมิที่ 4

National Westminster Bank Group

2. One Bank Holding Companies

ระบบธนาคารเดี่ยวในประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นเหตุผลสำคัญที่ผลักดันให้เกิดระบบ Bank Holding Companies ขึ้น ด้วยวิธีการเช่นนี้จะทำให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างธนาคารสองธนาคารหรือมากกว่านั้นเข้าด้วยกัน ผลสุดท้ายคือการเกิดสาขาธนาคารนั่นเอง แต่ธนาคารใหญ่ ๆ ส่วนมากมีสาขาอยู่แล้วจึงไม่ไ้สนใจการจัดองค์การในลักษณะเช่นนี้ การจัดองค์การจึงปรากฏออกมาในลักษณะของระบบที่เรียกว่า One Bank Holding Companies เป็นการจับองค์การโดยมีบริษัทหนึ่งเพียงบริษัทเดียวถือหุ้น 100% ในธนาคารแห่งหนึ่ง และถือหุ้นในบริษัทย่อยอื่น ๆ ที่ดำเนินธุรกิจที่เกี่ยวข้องใกล้เคียงกับธุรกิจการธนาคาร Board of Governors ของ Federal Reserve System จะเป็นผู้ที่กำหนดว่าธุรกิจประเภทใดบ้างที่ถือว่าเป็นธุรกิจที่เกี่ยวข้องใกล้เคียงกับธุรกิจการธนาคาร โครงสร้างการขยายธุรกิจการธนาคารในลักษณะนี้แตกต่างจากโครงสร้างการขยายธุรกิจการธนาคารในประเทศอังกฤษในลักษณะที่ว่า บริษัทแม่ไม่ใช่ธนาคารพาณิชย์เนื่องจาก Anti-Trust Law ของประเทศสหรัฐอเมริกาห้ามธนาคารพาณิชย์ถือหุ้นในธนาคารพาณิชย์อื่น และบริษัทแม่จะเป็นเจ้าของธนาคารพาณิชย์เพียงธนาคารเดียวเท่านั้น สาเหตุเนื่องจากความต้องการหากำไรสูงสุดของธนาคารพาณิชย์อื่น เป็นผลเนื่องมาจากปัญหาทางด้านค่าใช้จ่ายที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างมากในปี ค.ศ. 1960 ธนาคารพาณิชย์พยายามทุกวิถีทางในอันที่จะแก้ปัญหาอันนี้ อาทิเช่น การเพิ่มอัตราส่วนเงินกู้ต่อเงินฝากให้สูงขึ้น ซึ่งไม่เป็นผลสำเร็จเนื่องจากอัตราส่วนนี้จะสูงกว่าระดับที่กฎหมายกำหนดไว้ไม่ได้ การนำเงินไปลงทุนในหลักทรัพย์รัฐบาล การเพิ่มอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ ธนาคารพบว่าแม้จะพยายามลดค่าใช้จ่ายลงก็ไม่เป็นผลสำเร็จเนื่องจากอัตราเงินเฟ้อสูงขึ้น ธนาคารมีค่าใช้จ่ายใหญ่ ๆ สองรายการคือ เงินเดือน ค่าจ้าง และดอกเบี้ยจ่ายเงินฝากประจำซึ่งเพิ่มขึ้นมาก ดังนั้นหนทางสุดท้ายที่มีอยู่คือพยายามเพิ่มผลผลิต (output) นั่นคือผลิตสินค้าหรือบริการให้มากขึ้นโดยหวังว่าจะขายได้มากขึ้น และในที่สุดรายได้ย่อมสูงขึ้น ธนาคารจึงได้จัดตั้งระบบ One Bank Holding Companies ขึ้นเพื่อเป็นตลาดสำหรับให้บริการทางการเงินมากมายหลายแบบแก่ลูกค้า (5)

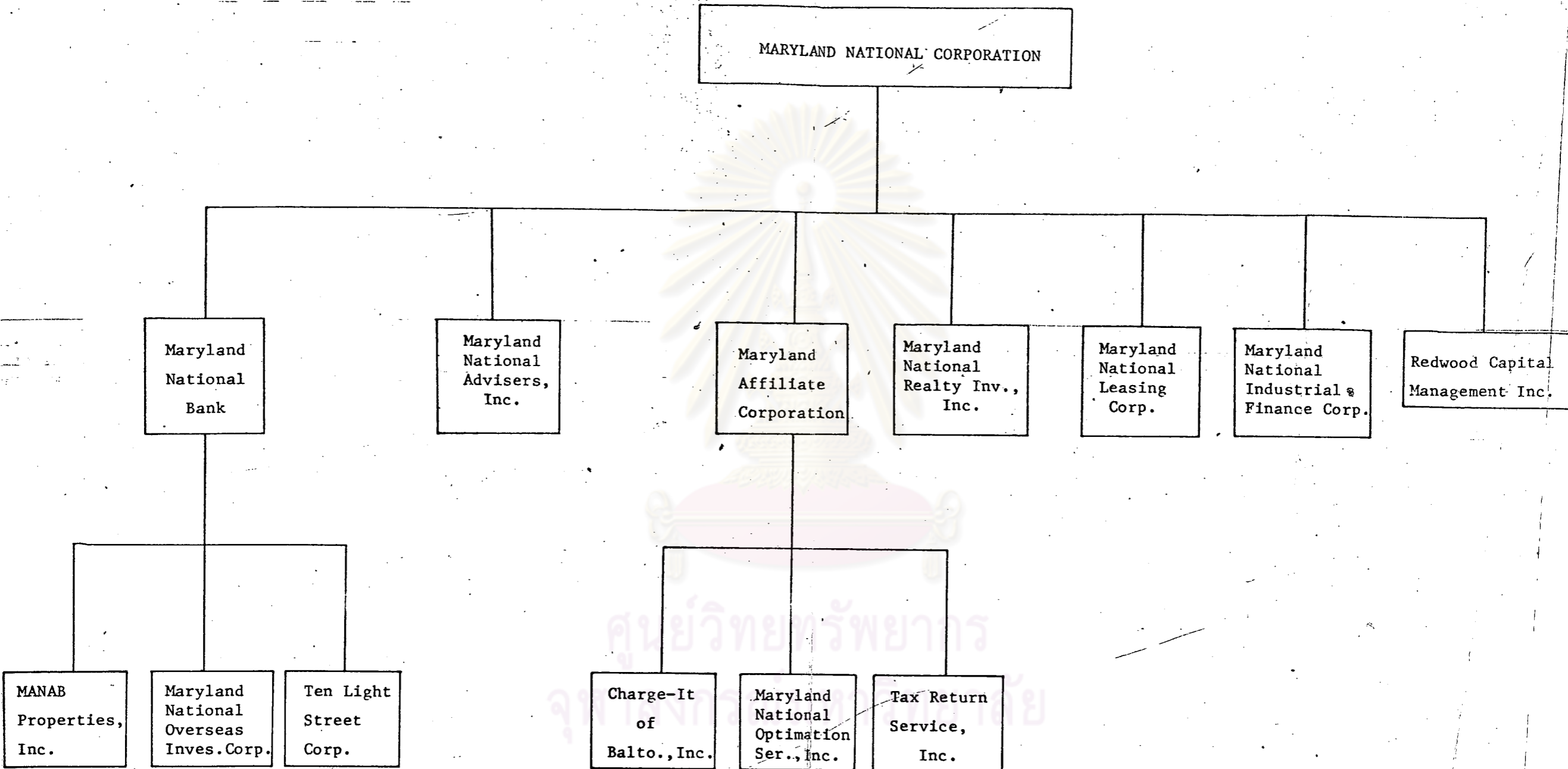
(5) Reed; Cotter; Gill, and Smith, Commercial Banking, (1976), p.48.

บริษัทย่อยที่บริษัทแม่เป็นเจ้าของมักจะ เป็นบริษัทที่ดำเนินธุรกิจ ในลักษณะ ที่ให้บริการแก่ธนาคาร เช่น บริการทางด้านการบัญชี การประมวลผลข้อมูล (Data Processing) ในบางครั้งบริการเหล่านี้ธนาคารพาณิชย์สามารถกระทำเองแต่การ ดำเนินงานจะมีความยืดหยุ่นมากกว่าถ้ากระทำโดยบริษัทย่อย หรือเป็นธุรกิจที่บางอย่างที่ ธนาคารไม่สามารถจัดให้มีขึ้นได้เพราะกฎหมายได้ห้ามไว้ แต่บริษัทย่อยสามารถดำเนินงาน ได้ เช่น การให้กู้ยืมโดยการจำนอง (Mortgage Financing) เป็นต้น แม้ว่าบริการ ที่ธนาคารพาณิชย์ในระบบ One Bank Holding Companies จัดให้มีขึ้นจะมีมากมายก็ตาม หากพิจารณาให้ลึกซึ้งลงไปจะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่ เป็นบริการที่เหมือนกันมากกว่าที่จะ เป็นการรวบรวมบริการหลาย ๆ ด้านที่แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น ธนาคารพาณิชย์ในระบบ นี้มีแผนกสินเชื่อกำเนินงานให้บริการด้านการกู้ยืมแก่ลูกค้า นอกจากนี้ยังมีบริการที่ได้จาก บริษัทย่อยต่าง ๆ ที่ดำเนินธุรกิจด้านการให้กู้ยืม เช่นเดียวกันซึ่งได้แก่ การเช่าซื้อ (Leasing) การให้กู้ยืมโดยการจำนอง (Mortgage Financing) การซื้อขายลูกหนี้ (Factoring) บริการต่าง ๆ เหล่านี้แม้จะไม่เหมือนกันที่เดียวแต่อาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะที่คล้ายคลึงกันทั้ง ดิ้น โครงสร้างการขยายธุรกิจธนาคารพาณิชย์ในประเทศสหรัฐอเมริกาจะแสดงให้เห็นใน แผนภูมิที่ 5

ในปัจจุบันความต้องการทางด้านบริการทางการเงินของลูกค้าเพิ่มสูงขึ้น ประกอบกับข้อจำกัดบางประการที่มีผลต่อการขยายการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์มีส่วน ทำให้ระบบ One Bank Holding Companies ขยายตัวมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ข้อจำกัดก็คือ การดำเนินงานในระบบนี้ไม่ได้ถูกจำกัดเขตแดนโดยเส้นแบ่งรัฐ ดังนั้นทำให้อาณาบริเวณของ การให้บริการขยายออกไปอย่างกว้างขวางในแต่ละภูมิภาค ธนาคารพาณิชย์ที่ไม่สามารถสร้าง บริการในลักษณะที่แข่งขันกับลูกค้าได้ย่อมต้องเสียดูแลลูกค้าไปให้กับธนาคารพาณิชย์หรือสถาบันการ เงินอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้โครงสร้างของระบบการธนาคารในลักษณะนี้จึง เป็นสิ่งสำคัญสำหรับการ ดำเนินธุรกิจการธนาคารพาณิชย์ในประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นอีกในอนาคต

ค. ระบบการถือหุ้นในธุรกิจอื่นของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย

พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2522 มาตรา 5 ทวิ

กำหนดไว้ว่า บุคคลใดจะถือหุ้นธนาคารพาณิชย์ใด เกินอัตราร้อยละห้าของจำนวนหุ้นที่จำหน่ายได้แล้วทั้งหมดของธนาคารพาณิชย์นั้นมิได้

หุ้นธนาคารพาณิชย์ที่บุคคลหรือห้างหุ้นส่วนค้างออกไปนี้ถืออยู่ให้นับรวมเป็นหุ้นของบุคคลตามวรรคหนึ่งด้วย

1. คุณสมบัติของบุคคลตามวรรคหนึ่ง
2. บุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะของบุคคลหนึ่ง
3. ห้างหุ้นส่วนสามัญที่บุคคลตามวรรคหนึ่งหรือบุคคลตาม (1) หรือ (2)

เป็นหุ้นส่วน

4. ห้างหุ้นส่วนจำกัดที่บุคคลตามวรรคหนึ่งหรือบุคคลตาม (1) หรือ (2)

เป็นหุ้นส่วนจำพวกไม่จำกัดความรับผิด หรือเป็นหุ้นส่วนจำพวกจำกัดความรับผิดรวมกัน เกินร้อยละสามสิบของทุนทั้งหมดของห้างหุ้นส่วนจำกัดนั้น หรือ

5. บริษัทจำกัดที่บุคคลตามวรรคหนึ่งหรือบุคคลตาม (1) หรือ (2) หรือห้างหุ้นส่วนตาม (3) หรือ (4) ถือหุ้นรวมกัน เกินร้อยละสามสิบของจำนวนหุ้นที่จำหน่ายได้แล้วทั้งหมดของบริษัทจำกัดนั้น

ความในวรรคหนึ่งมิให้ใช้บังคับแก่ผู้ถือหุ้นที่เป็นส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ ตามกฎหมายว่าด้วยวิธีราชการงบประมาณ หรือนิติบุคคลที่มีกฎหมายเฉพาะจัดตั้งขึ้น

มาตรา 5 ทวิ กำหนดไว้ว่า ห้ามมิให้ธนาคารพาณิชย์ใดจำหน่ายหุ้นของธนาคารพาณิชย์นั้นแก่บุคคลใดซึ่งจะทำให้บุคคลนั้นถือหุ้น เกินอัตราที่กำหนดตามมาตรา 5 ทวิ

มาตรา 5 เบญจ วรรคหนึ่ง กำหนดไว้ว่า ธนาคารพาณิชย์ต้องมีผู้ถือหุ้น ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาไม่ต่ำกว่าสองร้อยห้าสิบลาย โดยผู้ถือหุ้นดังกล่าวต้องถือหุ้นรวมกันเป็นจำนวนไม่ต่ำกว่าร้อยละห้าสิบของจำนวนหุ้นที่จำหน่ายได้แล้วทั้งหมด และแต่ละรายต้องถือหุ้นไม่ เกินร้อยละศูนย์จุดห้าของจำนวนหุ้นที่จำหน่ายได้แล้วทั้งหมด

ความในวรรคหนึ่งมิให้ใช้บังคับแก่ธนาคารพาณิชย์ที่เป็นรัฐวิสาหกิจตาม
กฎหมายว่าด้วยวิธีราชการงบประมาณ

มาตรา 12 ข้อ (3) ข้อ (5) และข้อ (6) ห้ามมิให้ธนาคารพาณิชย์กระทำการดังต่อไปนี้

มาตรา 12 ข้อ (3) รับหุ้นธนาคารพาณิชย์นั้น เป็นประกันการให้สินเชื่อ หรือรับหุ้นธนาคารพาณิชย์จากธนาคารพาณิชย์อื่น เป็นประกันการให้สินเชื่อ

มาตรา 12 ข้อ (5) ซื้อหรือมีหุ้นในบริษัทจำกัดใด เกินร้อยละสิบของจำนวนหุ้นที่จำหน่ายได้แล้วทั้งหมดของบริษัทจำกัดนั้น หรือซื้อหรือมีหุ้นหรือหุ้นที่มีมูลค่าหุ้นรวมกันทั้งสิ้น เกินร้อยละสิบของเงินกองทุนของธนาคารพาณิชย์นั้น ทั้งนี้ เว้นแต่จะได้รับการอนุญาตจากธนาคารแห่งประเทศไทย ในการอนุญาตธนาคารแห่งประเทศไทยจะกำหนดเงื่อนไขให้ต้องปฏิบัติด้วยก็ได้

มาตรา 12 ข้อ (6) ซื้อหรือมีหุ้นธนาคารพาณิชย์อื่น เว้นแต่จะได้อำนาจจากการชำระหนี้หรือการประกันการให้สินเชื่อ แต่ต้องจำหน่ายภายในเวลาหกเดือนนับแต่วันที่ได้อำนาจ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยจะดำเนินงานในรูปของ Bank Holding Companies เหมือนธนาคารในประเทศสหรัฐอเมริกาไม่ได้ เนื่องจากกฎหมายไม่อนุญาตให้บุคคลหรือนิติบุคคลใดถือหุ้นในธนาคารพาณิชย์ เกินร้อยละห้าของจำนวนหุ้นที่ออกจำหน่ายทั้งหมดและในทางตรงกันข้าม ธนาคารพาณิชย์จะจำหน่ายหุ้นให้บุคคลหรือนิติบุคคล เกินกว่าอัตราร้อยละห้าไม่ได้เช่นกัน การตั้งบริษัทขึ้นใหม่เพื่อที่จะถือหุ้นในธนาคารพาณิชย์ทั้งหมดคง เช่นในประเทศสหรัฐอเมริกาจึงทำไม่ได้ในประเทศไทย นอกจากนั้นการที่บุคคลหรือนิติบุคคลใดพยายามที่จะเข้ามามีอำนาจในการควบคุมธนาคารพาณิชย์โดยการรวมกลุ่มกันถือหุ้นมากกว่าร้อยละห้าสิบของจำนวนหุ้นที่จำหน่ายทำไม่ได้ เพราะจากจำนวนผู้ถือหุ้นทั้งหมดจะต้องมีผู้ถือหุ้นที่เป็นบุคคลธรรมดาไม่ต่ำกว่า 250 คน จึงเป็นการยากลำบากที่บุคคลธรรมดาทั้ง 250 คนนั้น จะมาจากคนกลุ่มเดียวกัน และไม่สามารถใช้อำนาจในการควบคุมธนาคารได้ เนื่องจากถือหุ้นร่วมกันเพียงร้อยละห้าสิบของจำนวนหุ้นทั้งหมดที่จำหน่ายเท่านั้น

เมื่อเปรียบเทียบกับธนาคารพาณิชย์ในประเทศอังกฤษ ธนาคารพาณิชย์ใน

ประเทศไทยจะดำเนินงานในลักษณะของบริษัทแม่ (Parent Company) โดยการมีบริษัทย่อย (Susiidiary) ไม่ว่าจะได้มาโดยการตั้งขึ้นใหม่หรือซื้อกิจการทั้งหมดไม่ได้ นอกจากจะถือหุ้นในบริษัทเหล่านี้เพียงเล็กน้อยคือไม่เกินร้อยละสิบของจำนวนหุ้นที่จำหน่ายของบริษัทจำกัดนั้น และที่แตกต่างกันมากอย่างเห็นได้ชัดคือกรณีที่ธนาคารพาณิชย์หนึ่งถือหุ้นในธนาคารพาณิชย์อื่นจะเป็นการถือหุ้นทั้งหมดหรือแค่เพียงบางส่วนก็ตาม ในประเทศไทยทำไม่ได้เลย ในขณะที่ธนาคารพาณิชย์เล็ก ๆ หลายแห่งในประเทศอังกฤษดำเนินงานในลักษณะของบริษัทย่อยของธนาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่ และสามารถถือหุ้นในบริษัทอื่น ๆ ได้ทั้งหมดหรือเพียงบางส่วน

ตามกฎหมายที่ได้ระบุไว้ซึ่งได้กล่าวมาแล้วข้างต้นจะเห็นได้ว่า ธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยไม่สามารถจะดำเนินงานในรูปของ Holding Companies ดังเช่นในประเทศสหรัฐอเมริกาหรือไม่สามารถถือหุ้นส่วนใหญ่หรือทั้งหมดในบริษัทอื่น ๆ ได้เลย แต่ในลักษณะที่เป็นจริงระบบการธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยจะมีลักษณะที่จัดได้ว่าเป็นธนาคารระบบครอบครัว กล่าวคือ มีครอบครัวใหญ่ ๆ เป็นเจ้าของธุรกิจการธนาคารพาณิชย์นั้น ๆ และครอบครัวนั้นยังเป็นเจ้าของหรือมีหุ้นในธุรกิจต่าง ๆ อีกมากมาย ดังนั้นเมื่อนำความเกี่ยวข้องในการเป็นเจ้าของกิจการต่าง ๆ นั้นมาพิจารณาร่วมกันแล้ว จะได้ลักษณะที่คล้ายคลึงกับ Holding Companies นั้นเอง แต่มีครอบครัวเป็นเจ้าของไม่ใช่บริษัทและสามารถถือหุ้นในกิจการได้แทบทุกชนิดมิได้จำกัดเฉพาะกิจการที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการธนาคารดังเช่นในประเทศสหรัฐอเมริกา ดังที่แสดงให้เห็นในแผนภูมิที่ 6

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

